

ЦІННОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Актуальність дослідження. У наш час вагоме місце в житті людей займає проблема цінностей та ціннісних орієнтацій. З кожним днем людей все більше починають цікавити такі питання: що таке цінність? як ми розуміємо їх? чому саме цінності є орієнтирами духовного розвитку особистості і людства в цілому? Ми можемо віднайти відповіді на ці запитання у філософських творах різних епох та народів. «Цінності, безумовно є тим феноменом, котрий найтісніше пов'язаний зі сферою потреб людини, оскільки певна система цінностей втілюється в тих чи інших конкретних феноменах, пов'язаних із відповідними формами життєдіяльності, в яких і здійснюється оволодіння цінностями, їх поступове перетворення з явища «зовнішнього» у явище «для себе», тобто відбувається переведення цінностей суспільних і цінності суб'єктивно значущі для самого індивіда» [1].

Як вважає, Н. Аббаньяно, домінуючими нині є прагматизм та цинізм. Все ставлять під сумнів, у тому числі й мораль. Причому спостерігається скептичне ставлення не до окремих цінностей, а до цінностей взагалі. Самі ж цінності нерідко постають як прекраснодушні ідеали, віддалені від повсякденного буття. Такі ідеали в повсякденному житті є малоефективними, відволікають від нагальних проблем і дезорієнтують. Їхня дійовість залежить від того, наскільки вони є цінностями реального життя [2].

Цінності не являють собою ні фізичної, ні психічної реальності. Вони є сфера суб'єктно-об'єктних відносин, де суб'єктом виступає людина або соціальна група, а об'єктом – усвідомлена значущість певного предмета чи явища, її відповідність вищим цілям суб'єкту. Нині на перший план виходять цінності життя, пошук шляхів та засобів виживання людства. У зв'язку із цим здійснюють перегляд традиційного ставлення як до людини, так і до природи, пошук нових духовних засад подальшого цивілізаційного розвитку, формування нових ідеалів людської діяльності та нового розуміння перспектив людини.

Мета дослідження є цінності як визначальні характеристики людського буття.

Виклад основного матеріалу. Ціннісне відношення спочатку виникає в процесі практичної життєдіяльності людей і дійсно детерміноване їх потребами. Так відбувається формування практичних цінностей, основною рисою яких є визначена суб'єктом корисність предметів і явищ матеріального світу. Цінності, які сповідує індивід, виступають своєрідними імперативами, що зумовлюють життєвий шлях, індивідуальну біографію, лінію поведінки, вчинки людини. Соціально значущими (такими, що мають вищу цінність), залежно від типу особистості, можуть бути Святість, Знання, Слава, Майстерність, Влада, Багатство, Господарство. У соціологічній літературі як вищі загальнолюдські цінності розглядаються Мислячий Дух, Суспільство, Людство, Людина, Природа, Особистість. Як інструментальні цінності, що мають соціальну природу, виокремлюють Право, Свободу, Рівність, Справедливість, Милосердя тощо. До вищих моральних цінностей загальнолюдської моралі прийнято відносити гуманізм, добро, альтруїзм, справедливість, патріотизм, солідарність, свободу, рівність тощо. Зараз цінуються і такі особистісні якості, як порідність, взаємодопомога, працелюбність, ненасилля [3].

«Цінність є доцільністю вищого антропологічного рівня. Доцільність людської діяльності формується на практиці» [4], такою є думка М. Савостьянової. Доцільність об'єктивно відображає історію людської праці, що стала своєрідною логікою діяльності суспільної людини. В суб'єктивному аспекті – ціль характеризує спосіб освоєння людиною природної і суспільно-історичної дійсності в формах людської практики; в ній представлена і опосередкована вся предметна структура діяльності. Саме тому доцільність виступає структурно-функціональним компонентом діяльності і, в той же час, є загальним духовно-практичним способом буття людини.

Поняття «цінність» у філософський обіг ввели в 60-х роках ХІХ ст. німецькі неокантіанці Р. Г. Лотце, Г. Коген. З того часу це поняття, потреба в якому, очевидно, назріла, завоювало міцні позиції у філософії, культурології і сформувалась спеціальна галузь філософського знання – аксіологія, до завдань якої належить вивчення природи цінностей, їхнього місця в реальності, структури ціннісного світу. У наш час дослідження з проблем аксіології (теорії цінностей) можуть стверджувати, що будь-яка соціокультурна система поєднує цінності двох порядків: цінності-цілі та цінності-засоби. Відомо, що наші цілі є духовним утворенням, ідеальним образом, суб'єктивною формою майбутнього результату діяльності. Грузинський філософ

Г. Чавчавадзе висунув думку, що «існують безумовні цінності-цілі, що стоять перед людиною як категоричні вимоги і є мірилом всіх інших цінностей» [5]. До них належать абсолютні цінності індивідуального і суспільного життя: добро – моральний абсолют, гармонія – духовний абсолют, краса – естетичний абсолют тощо. До цінностей же другого порядку відносяться засоби реалізації цінностей-цілей. Мета не може виправдовувати засоби, вона визначає їх – таким є формулювання співвідношення цінностей-цілей та цінностей-засобів. Важливим є розмежування духовних цінностей за певними критеріями. Відомий фахівець з теорії виховання Л. Аза, виділяє два полюси ціннісного відношення людини до світу: предметні і суб'єктні цінності. Перші виступають як його об'єкти (предмети потреби у вигляді прагнень і переваг), а другі – як відбиття цього відношення, де інтереси і потреби перекладені на мову ідеального та уявного [6]. Тоді предметні цінності виступають об'єктом оцінки, а суб'єктні – її критерієм.

При класифікації цінностей також треба враховувати й те, хто є їх суб'єктом, кому належать відповідні ціннісні уявлення, котрі ми розглядаємо як збережений і відтворений у свідомості чуттєво-наочний образ раніше сприйнятих цінностей. У цьому аспекті можна виділити ціннісні уявлення: а) людства в цілому; б) конкретних суспільних систем, соціальних прошарків, малих груп; в) особистості. Кожен з перелічених суб'єктів відрізняється особливими потребами та інтересами, виконує особливу роль у загальній системі соціальної діяльності та виробляє власні критерії оцінки навколишнього світу. Більш того, кожен суб'єкт наповнює певним ціннісним змістом предмети і явища, стан і процеси, визначає специфічні ціннісні орієнтири своєї активності.

Система цінностей – це та ланка, яка пов'язує суспільство з індивідом, включає його у систему суспільних відносин. Цінності також лежать в основі вибору цілей, засобів та умов діяльності, відповідають на запитання, задля чого відбувається той чи інший процес. І хоча цінності – системоутворювальне ядро програми, задуму, діяльності і внутрішнього духовного життя людини, їх виховання не розглядалося у контексті ставлення до власного здоров'я. Можна охарактеризувати ціннісне ставлення до власного здоров'я як позитивне відношення до ведення здорового способу життя, що забезпечує єдність фізичних, психічних, духовних і соціальних потреб кожної особистості [8].

Необхідно зазначити, що питання збереження і зміцнення здоров'я та ведення здорового способу життя досить детально вивчалось науковцями. Майже не дослідженим є питання формування ціннісного ставлення до власного здоров'я у старших підлітків. Причиною цього є те, що саме серед них найбільше поширюється тютюнопаління, наркоманія, алкоголізм і токсикоманія. Багато школярів страждає від перевантаженості навчанням, недостатньої фізичної активності, відсутності навичок організації навчання, правильного режиму дня та харчування, а також і активного дозвілля. Хоча останнім часом активізувалася увага вчених до дослідження питань здорового способу життя учнівської молоді, ведеться кваліфікована його пропаганда в ЗМІ, проте проблема покращення здоров'я та ціннісного ставлення до нього старших підлітків залишається невирішеною.

Потрібно, щоб учнівська молодь сама усвідомила той факт, що ціннісне ставлення до власного здоров'я повинно бути для них важливим і значущим. Помітним є те, що науковці не об'єднують поняття «цінності» та «здоровий спосіб життя», хоча саме ціннісне виховання значно підвищує ефективність виховної роботи навчальних закладів. Виховання на основі цінностей – це провідний шлях формування особистості підлітка та його ставлення до власного здоров'я.

Відсутність диференціації змісту більшості предметів спричиняє те, що в процесі їх викладання і подання інформації ігнорується стан здоров'я учнів, не враховуються індивідуальні та вікові особливості школярів; у стосунках «учитель-учень» недостатньо проявляються ціннісні взаємини [7]. Великий відсоток навчальних закладів немає реальних можливостей формувати в учнів ціннісне ставлення до власного здоров'я, оскільки існує вагомий дефіцит навчально-методичної літератури та необхідного забезпечення матеріальної бази.

Цінності особистості носять двосторонній характер: вони і соціальні, і індивідуальні. Їх соціальними передумовами виступають існуючі в суспільстві ціннісні стереотипи, які сформовані через систему культури та освіти і «задають» особистості об'єктивні виміри існування. Цінності формуються, виходячи з інтересів і задач суспільства, корегуються і спрямовуються ним, виступають проекцією його духовного життя. Індивідуальність проявляється в залежності ціннісного сприймання особистості, що формується на основі її власної системи духовних потреб та інтересів, залежить від її специфічних особливостей, життєвого досвіду тощо.

Із такої взаємодії беруть свої витoki ціннісні уявлення особистості, які роблять доречною раніше сприйняту інформацію. У цьому процесі об'єктивно з'являється відмінність між її

самооцінкою та зовнішніми оцінками, подолання якої завжди активізує мотиви самоствердження і самореалізації, формування ціннісних орієнтацій. Останні ми розглядаємо як вибірккову, відносно стійку спрямованість духовних потреб та інтересів особистості, зорієнтовану на певний ідеал. Така спрямованість дає людині можливість чітко визначити своє місце в житті, ні за яких обставин не стати заручником первісних потреб.

Отже, цінність являє собою фундаментальну основу людського буття, яка є певним об'єктивним критерієм усіх об'єктів та суб'єктів, орієнтиром для кожного індивіда окремо так і суспільства в цілому.

Література

1. Рубинштейн С. Л. *Принципы и пути развития психологии* / С. Л. Рубинштейн. – М.: Изд-во АН СССР, 1959. – С. 125-134.
2. Аббаньяно Н. *Мудрость жизни.* / Аббаньяно Н. // СПб. – 1996. – 320 с.
3. Лозовий В. О. *Моральні цінності як стрижень громадянської позиції особистості* / м.Харків, Україна.
4. Савостьянова М. В. *Аксиологический анализ парадигмальной науки или о роли ценностей в науке* / Савостьянова М. В. – К.: Изд. ПАРАПАН, 2009. – 260 с.
5. Чавчавадзе Н. З. *Культура и ценности.* – Тбилиси: Мециераба, 1984. – С. 29.
6. Аза Л. А. *Воспитание как философско-социологическая проблема: Методологический аспект.* – К.: Наук. думка, 1993. – С. 33.
7. Лапаєнко С. В. *Формування ціннісних орієнтацій старших підлітків на здоровий спосіб життя: Автореферат дис. ...канд. пед. наук.* / С. В. Лапаєнко. – К., 2000. – 19с.
8. Шумка М. Л. *Символіка та мова як репрезентанти національної ідентичності та чинники націєтворення [Текст]* / М. Л. Шумка // *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : монографія* / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнаевич, М. І. Гурик [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 114-137.
9. Шумка М. Л. *Роль рідної мови в становленні української національної ідентичності* / Михайлина Леонівна Шумка // *Актуальні проблеми філософії та соціології. Науково-практичний журнал. Випуск 4. Одеса.* –2015. – С.172-178.
10. *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія* / Т.В. Гончарук, Н.В. Гнаевич, М.І. Гурик, О.М. Рудакевич, Р.Ю. Чигур, М.Л.Шумка; за ред. професора О. М. Рудакевича. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – 256 с.